

Sällskapet TrädgårdsAmatörerna

www.tradgardsamatorerna.nu

En förening för dig som älskar trädgården och
som gärna vill lära dig mer

Sällskapet TrädgårdsAmatörerna

Historia

Sällskapet TrädgårdsAmatörerna (STA) bildades i Stockholm 1938. Det var den då 24-årige, mycket växtintresserade Arvid J. Åhlin som vuxit upp med sin farfars trädgård som pratade med en god vän till familjen om att det borde startas en förening för trädgårdsälskare. Denne vän kände en annan växtintresserad som kände en annan och på den vägen är det än idag.

Det var 125 personer på det första konstituerande mötet 8 mars 1938. Man skrev i stadgarna in ”att varje svensk för trädgårdsodling intresserad person skulle kunna få bli medlem”. Föreningens namn innehöll ordet Amatör, som är latin och betyder den som älskar. Ett uttryck som i dag tråkigt nog har ändrats från att syfta på någon som älskar något till att vara någon som är okunnig. Ett medlemsblad, Trädgårdsamatören, skulle ges ut och verksamheten skulle bestå av växtbyte, bibliotek, föredrag, trädgårdsvandringar, resor och fester.

Så växte föreningen och medlemmar strömmade till från olika delar av landet vilket gjorde att folk ville ha träffar på närmare håll än i Stockholm. Kretsar bildades och vi är idag 24 kretsar och drygt 8 000 medlemmar över hela landet samt i Danmark, Norge och Finland.

STA:s målsättning är

- att sammanföra trädgårdsintresserade människor.
- att fördjupa kunskaper om växter och hur de odlas med inriktning på perenner, buskar och träd.
- att öka växtspridning bland medlemmar.
- att stimulera och öka intresset för vackrare och artrikare trädgårdar.

En trädgårdsamatör sysslar mest med odling för ögat och det som ger oss stimulans, spänning och massor av trädgårdsnjutning. Vi är odlare på alla kunskapsnivåer.

Redan vår grundare hade åsikten att det fanns inslag av såväl samlare, odlare som estet i de flesta människor. Vi ser dock att det ofta är någon av dessa egenskaper som tar överhanden. Bland våra medlemmar har vi såväl den utpräglade esteten som samlaren, som fascineras av ett visst släkte eller samlar växter från en viss världsdel. För andra kan det viktigaste vara utmaningen att klara det svårodlade och därmed sällsynta. Vi söker oftast växter som inte finns i den vanliga plantskolan.

Tillsammans täcker alla dessa medlemmar in ett stort antal växter från hela världen och massor av kunskaper som kommer andra till del genom vår verksamhet.

STA:s organisation

Alla medlemmar tillhör en central riksförening med en riksstyrelse. Styrelsen har några möten under året och i oktober varje år hålls Ombudsmöte, vilket är STA:s årsmöte, där representanter för lokalkretsarna och grupperna bestämmer hur verksamheten ska skötas. Alla medlemmar kan skriva motioner till ombudsmötet om saker man vill förändra.

Styrelsen är ansvarig för medlemstidningen TrädgårdsAmatören (TA), frödistributionen, hemsidan och medlemsmatrikeln. Det finns ett riksbibliotek varifrån boklådor fördelas till de kretsar som önskar, för utlåning till medlemmarna. Bildarkivet som ursprungligen bestod av diabilder är nu digitaliserat och det går att låna både enstaka bilder och färdiga program. Riksfö-

reningen anordnar emellanåt resor med botanisk inriktning. Riksstyrelsen skall också ge stöd och service till kretsarna.

Kretsar

För att verksamheten skall fungera ute i landet finns idag 24 kretsar och en intressegrupp (Hosta-Iris-Hemerocallis) med egna styrelser. Från varje krets/grupp utses två ombud till ombudsmötet. Där kan de påverka verksamhetens inriktning. Du som medlem i STA kan välja medlemskap i en eller flera kretsar.

Kretsen har stor frihet att lägga upp sin verksamhet som det passar dem men många drag är likartade.

Medlemsmöten med föreläsning om t.ex. en växtart eller -grupp, odling eller en reseberättelse. På dessa träffar brukar ofta lotterier med skänkta vinster från medlemmar anordnas. Medlemmar kan låna böcker från riksbiblioteket eller kretsens eget bibliotek. Inte minst så umgås man, diskuterar och lär av varandras erfarenheter.

Trädgårdsbesök är populära inslag under sommaren. Vi gör vandringar hos några i den egna kretsen eller genomför resor till andra kretsar. Vi inspireras, får tips och kunskap av andra medlemmar.

Växtmarknader där medlemmar som får överskott i sin trädgård när rabatterna städas och plantor delas, säljer detta till oss andra som ännu har plats för fler åtråvärda rariteter.

Kurser för såväl nybörjare som mer erfarna medlemmar anordnas.

Medlemsförmåner

Medlemstidning

Vår medlemstidning, TrädgårdsAmatören (TA) kommer ut fyra gånger per år. Den är i A4 och bjuder på ca 200 sidor per år fyllda med vackra

färgbilder och artiklar om växter, odling, trädgårdar och resor.

Tidningen sammanställs av två deltidsanställda redaktörer som skriver en del artiklar själva, men baseras till största delen på bidrag från våra egna medlemmar.

Frödistributionen

Frösådd är ett billigt och bra sätt att snabbt få ett utökat sortiment av åtråvärda växter och har redan från början varit en viktig del i vår verksamhet. Vi samlar frön från växter som vi säkert vet vad de heter och märker våra påsar och sänder dem till frögänget som sorterar dem. Listan på fröer presenteras sedan i decembernumret av medlemstidningen och på hemsidan. Alla medlemmar kan sedan beställa fröer från listan för en låg kostnad.

Riksmöte

Varje år står en krets värd för vårt Riksmöte. Detta är en sommarträff under en helg, fredags-söndag, där vi besöker ett antal privata trädgårdar, festar om på kvällarna och avslutar med en stor växtmarknad. Årets absoluta höjdpunkt när man lär känna folk från hela Norden.

Öppna trädgårdar

Vartannat år distribueras skriften "Trädgårdar & Plantskolor". Den innehåller ett stort antal trädgårdar som är öppna för besök från samtliga medlemmar. Dessutom ett antal plantskolor som rekommenderats av kretsarna.

Utbudet av aktiviteter som ordnas både av den/de egna kretsarna som du valt att vara medlem i samt riksföreningen är öppna för dig. Du har stora möjligheter att skaffa dig nya vänner, ny kunskap, många spännande växter och få ta del av den entusiasm som omger alla amatörer. De flesta delar med glädje med sig av allt de kan och alla minns hur de själva kände sig som ny medlem. Var inte blyg – fråga och dra nytta av oss andra.

STA är medlem i FOR (FritidsOdlingens Riksorganisation). Organisationen bildades 1989 och är ett samarbetsorgan för ideella föreningar som har odling som gemensamt intresse.

FOR skall främja och utveckla svensk fritidsodling, företräda fritidsodlingens organisationer

gentemot myndigheter, företag och andra organisationer samt utveckla samarbete mellan de olika fritidsodlande organisationerna.

Det här med botanik

Man måste inte kunna en massa botanik för att ha det bra i sin trädgård. Det går bra utan. Men det blir roligare med. Det är roligt att veta vad det är man odlar. Det är roligt att förstå varför vissa växter är släkt med varandra. Man lär sig att se sina växter på ett annat sätt, inte mindre känslomässigt, men med en bonus av detaljrikedom som ger en extra skjuts åt känslan för växten. Och kunskap skapar nyfikenhet (och tillfredsställer den) och nyfikenhet är en av livets goda kryddor. Nyfikenhet är det som gör att man inte har tråkigt.

Vetenskapliga namn

När man funderar över hur det här med latinska, eller mera korrekt vetenskapliga, namn fungerar kan det vara praktiskt att börja med artnamn, t.ex. *Coreopsis verticillata*, höstöga. Det är de namnen vi först möter, namnen på den enskilda växten i våra trädgårdar och på plantskolan. Det första namnet säger vilket släkte växten hör till, det andra vilken art det är i det släktet.

Ibland kan det finnas ett tredje namn, som står efter bokstäverna ssp. (subspecies). Det betyder att det handlar om en underart, alltså en specialform av arten. Ofta är det inte särskilt viktigt i amatörsammanhang, möjligen om fröet är vildinsamlat, annars knappast. Detsamma gäller var. (varietet) och f. (forma) som innebär ännu mindre botaniska skillnader. De används inte så

mycket längre. Man har numera fullt upp med att klara av att avgöra vad som egentligen är en art och är inte alls lika mycket inställd på att man skall identifiera och bestämma mindre skillnader. Varken växter eller djur är ju faktiskt som små enskilda lådor helt avskilda från varandra. Evolutionen, utvecklingen, pågår fortfarande och inom vissa arter kan man se hur de förändras utmed sitt utbredningsområde. Det finns ingen tydlig gräns mellan vad som i varsin ända av området ser ut som helt skilda arter. Alla de här begreppen: familj, släkte, art osv. är ju bara benämningar vi har hittat på för att få lite ordning i röran av liv.

Sortnamn

Efter artnamnet står också sortnamnet (inom enkla citationstecken) om det är en sort man skaffat sig. Det betyder att någon har hittat, eller genom kontrollerad befruktning mellan två individer av en art framställt, en särskild variant av en växt. Skall sortnamnet behållas måste växten sedan bara förökas vegetativt.

Såhär: *Coreopsis verticillata* 'Moonbeam', höstöga. *Coreopsis* är släktet som innehåller ca 80 olika arter, t.ex. *C. grandiflora*, flicköga, och *C. rosea*, rosenöga. Släktet skrivs alltid med stor bokstav. *Verticillata* är artnamnet. Vet du det, så vet du exakt vilken växt det handlar om. Det skrivs numera alltid med liten bokstav när det

kommer direkt efter släktnamnet. Men det finns ju variationer inom en art och om någon har registrerat ett sortnamn, som t.ex. 'Moonbeam' så finns det en beskrivning av hur den skall se ut och den måste sedan förökas vegetativt för att få kallas för det sortnamnet. Så snart man sår frön så blir det en omkombination av egenskaperna och fröplantorna blir lika olika sin förälder som våra barn blir olika oss och lika olika varandra som syskon. Det kan ibland vara svårt att se skillnaderna, men de finns där.

Hybrider

Om man korsar två arter med varandra får man en hybrid. Då skrivs släktnamnet som vanligt men artnamnen med ett \times mellan, t.ex. *Magnolia kobus* \times *stellata*, dvs. mellan japansk magnolia och stjärnmagnolia. Man har alltså korsat de två arterna med varandra. Eftersom det ibland kan bli flera bra sorter av samma korsning händer det att man ger den korsningen ett särskilt namn. I just det här fallet kallar man den för *loebneri*. Man skriver alltså *Magnolia* \times *loebneri* så vet alla att detta är just korsningen *M. kobus* \times *stellata*.

Släktet består av en till många olika arter, som har olika egenskaper gemensamma, oftast i blommans byggnad. En familj är en samling släkten som har så många egenskaper gemensamma att man menar att de utvecklats ur ett gemensamt ursprung. Är man intresserad är det ofta inte så svårt att lära sig känna igen medlemmar i vissa familjer och det kan vara till hjälp när man skall försöka hitta namnet på en okänd växt. Ett familjenamn slutar numera alltid på -aceae och betoningen ligger på det första av de a:na, t.ex. Asteraceae för släktet *Coreopsis*.

Svenska namn

Naturligtvis är det bra att kunna ett svenskt namn och numera försöker man se till att det

alltid finns ett sådant. Men många växter har flera namn på svenska och ofta går de bara att hitta i böcker eller på nätet på det "officiella" namnet. På nätet blir man dessutom hänvisad enbart till svensk text, vilket kan vara lurigt. Det svenska vintergäck (*Eranthis*) är det danska namnet för den växt vi kallar snödroppe (*Galanthus*). Har man ett vetenskapligt namn brukar det vara lättare att hitta uppgifter om växten. Förargligt kan det i och för sig vara om växten har bytt namn, men ofta står synonymer (alltså olika namn på samma växt) med så att man kan se att man kommit rätt.

De senaste åren har man fått hjälp av gentekniken när man skall bestämma släktskap och det har gett ganska många ändringar. Den nya systematiken kan kännas frustrerande och onödig om man känner att man lärt sig den gamla och har nytta av den. Varför hålla på och krångla till det när det fungerar som det är?

Men hela meningen med en systematik är ju i grunden att visa på släktskap, vilka växter som har utvecklats ur samma förmödrar. De nya möjligheter som finns att verkligen komma släktskapen in på livet är spännande. Det handlar numera om hårddata från gentekniken. Förr fick man nöja sig med mer eller mindre kvalificerade gissningar. Man fick titta på växterna, kanske i mikroskop, men oftast såg man på sådana yttre egenskaper som vi alla kan se, för att bestämma sig för vilka växter som var släkt med varandra. Det handlade oftast om karaktärer i blommornas form och hur ståndare och pistiller var formade och hur många de var. Ofta nog fungerade det. Men nu kan vi komma in i själva cellkärnorna och se hur många av generna, arvsanlagen, som är desamma i olika arter, släkten och familjer och det ger en mycket starkare signal om vilka växter som är släkt med varandra.

Kortfattat om frösådd

Det enklaste och billigaste sättet att få nya växter till trädgården är att så dem själv och det finns få saker i trädgården som ger så mycket tillfredsställelse som att se någon av sina egna frösådder blomma för första gången. Frösådd har alltid legat föreningen varmt om hjärtat och vi har sedan 1942 haft en frölista där medlemmarna har kunnat ta del av varandras fröer.

Frösådd är väldigt enkelt bara man förstått några grundläggande saker. I dag när så många söker sina svar på hemsidor och trädgårdsforum på Internet verkar det som om många blir väldigt förvirrade av alla motsägande svar de får. Det gäller därför att veta att naturen aldrig lägger alla ägg i samma korg. Därför kan frön från en viss växt som regel gro över ett stort temperaturområde, vilket förstås ger till resultat att olika personer kan ge väldigt olika svar om under vilka omständigheter ett visst frö gror. Däremot finns det alltid en optimal metod, men som regel får man aldrig reda på hur stor andel av fröna som grott utan bara att några har grott med just den behandlingen.

Det är sedan förstås ett måste att få tag på levande fröer. Först måste blomman ha blivit pollinerad, så att den bildat frön som innehåller embryon. Vissa släkten, t.ex. asterläktet (*Asteraceae*) är ökända för att bilda många frön med tomma fröskal. Som regel kan man se på ett pollinerat frö att det finns en liten förtjockning som har en mörkare färg än vad de tomma och ofta genomskinliga skalen har. Sedan måste fröna varit förvarade på korrekt sätt mellan skörd och sådd.

Det viktigaste att veta är att alla fröer innehåller en mekanism som ser till att fröet inte gror vid fel tidpunkt. Under de årmillioner som växterna har funnits har de här mekanismerna anpassats

för att växterna ska klara sig så bra som möjligt i den miljö som de normalt växer i. Ett av våra problem är just att vi försöker få fröerna att gro i en annan miljö än de är vana med och ofta på en annan tid på året.

Som regel sker det en kemisk reaktion inne i fröet som bryter ner det groningshämmande ämnet. Men skyddet kan också vara ett hårt skal, som t.ex. på många ärtväxter.

Den kanske vanligaste varianten (ca hälften) är att växten lever i en miljö med torra somrar. Den vill då inte gro för tidigt och sedan dö under torrperioden utan har inrättat sig efter att fröna först måste vara torra en viss tid, som kan variera från dagar till månader, och sedan gror när (höst)fukten väl kommer. En annan variant är växter från bergsområden med korta somrar och kalla vintrar. De ser till att fröna inte kan gro förrän en köldperiod passerat och det återigen blir varmt. Ytterligare andra lever i en fuktig miljö och påbörjar normalt groningsprocessen så fort de faller ner på marken. De tål ofta inte att torka ut och kan ha dålig eller ingen grobarhet kvar om de förvarats torrt i ett par månader.

Nu låter det här kanske väldigt komplicerat men om man inte vill behöver man inte fundera så mycket på det. Om man sår sina fröer när de mognat i trädgården eller kommit från frölistan och sedan ställer sina krukor så att de får stå utomhus och alltid är vattnade och gärna skyddade från ogräsfröer och djur kommer majoriteten av fröerna att gro. Ett stort hinder för många nybörjare är just att fröerna kan/ska ställas ut i kylan, men om man tänker på att det är fleråriga växter som växer naturligt i en miljö med kalla vintrar så är det nog inte så konstigt. Vissa gror inom några dagar medan andra kan ta två eller

flera vintrar på sig innan de gror. Blir man frustrerad över att vissa fröer gror dåligt eller inte alls är det nog ändå dags att ta reda på vilka speciella krav som just dessa fröer ställer.

Det första steget med att använda olika metoder kan vara att med hjälp av litteratur eller Internet dela upp sina fröer i de som verkligen behöver kyla för att gro och de som inte behöver det och som inte behöver sås förrän vårvärmen närmat sig. Jag rekommenderar i första hand utomhus-sådd men om man bor där somrarna är korta, eller bara vill hålla närmare koll på sina sådder, kan det löna sig att driva upp frösådderna inomhus eller i ett uppvärmt växthus. Då kommer det emellertid till vissa problem som t.ex. att vissa frösådder inte klarar av den höga, jämna värmen men det ligger utanför den här lilla introduktionsskriften.

Vad fröer behöver för att gro är vatten och syre (luft). Näring är egentligen inget krav för att de ska gro. De flesta fröer innehåller lite näring för att fröplantan ska klara sig den första tiden. Hur mycket näring det ska finnas i såjorden är en svår balansgång. Snabbgroende och snabbväxande växter vill ha mycket näring. Långsamgroende alpiner har däremot svårt att klara det då såkrukan kan bli helt överväxt av alger och mossor som gärna invadera en för näringsrik såjord. En normal såjord är därför ganska näringsfattig, men tyvärr är i stort sett alla färdigblandade såjordar på marknaden i det närmaste oanvändbara för annat än snabbväxande grönsaker. Ett enkelt recept är: 3 delar torv/sand-baserad billig köp-jord (inte såjord), 1 del sand, 1 del fina (2–6 mm) Lecakulor (finns t.ex. på byggvaruhus) och en del steriliserad trädgårdsjord. Sterilisering kan göras i ”stekpåse” i ugn eller mikrovågsugn, jorden ska ha uppnått 90 °C, men helst inte mer, under uppvärmningen. Den enda färdigköpta såjord som erfarna odlare rekommenderar är Hasselfors S-jord med perlit, men den säljs en-

bart i 50-liters säckar. Även den kan behöva lite inblandad sand eller grus när man sår långsamgroende fröer.

Innan sådd sållar man såjorden genom ett 15 mm såll för att undvika hårda klumpar. Krukorna fylls sedan med jord och man knackar krukan i bordet eller plattar lätt till den med en träplatta så att jordytan är ca en cm under krukantenn. För att undvika misstag hanterar man bara sedan bara en såportion i taget. Skriv etiketten, fördela fröerna glect på jord ytan och damma över ett tunt lager fuktig sand. Om inte fröerna är väldigt små täcker man sedan med ca fem mm grus eller kross. Låt sedan såkrukorna stå i en balja med vatten tills de är genomfuktade och ställ sedan ut dem på en skyddad plats i trädgården och lägg gärna över en fiberduk så att det inte blåser in ogräsfröer.

Sedan är det bara att vänta på att fröerna ska gro och när frösådderna är hanterbara är det dags att plantera om de små sådderna i större krukor med näringsrikare jord. Se referenserna nedan för mer information över olika steg i hanteringen av fröer och frösådder.

TrädgårdsAmatören (TA) 2:2008, sid. 67: Samla, rensa och förvara fröer i Gbg botaniska.

TA 2:2010, sid. 74: Hur vi sår våra fröer ...

Länktips: På svenska: Ingemar Björks ”Optimal frösådd” på www.stastockholm.se

Roland Gustavsson www.algonet.se/~stabod/frosida.htm

Engelska: Tom Clothier <http://tomclothier.hort.net>

Den kanske mest kompletta sårådlistan (ca 6 400 arter) på nätet: www.onrockgarden.com/germination-guide/plants

Vill man fördjupa sig i hur fröer gror och få råd för över 4 000 arter kan man nu hämta hem

Norman Denos tre publikationer från nätet: <http://ddr.nal.usda.gov/dspace/bitstream/10113/41278/1/CAT1063345>